

SERIA
C
NUMĂRUL

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

67

„DIN LUMEA LARGĂ”

DIRECȚ. REDACȚIONALĂ PROF. UNIV. I. SIMIONESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NICCOLO MACHIAVELLI

ȘI

MACHIAVELISMUL

DE

VLADIMIR G. BOANTĂ

Doctor în Drept — Avocat

EDITURA „CARTEA ROMĂNEASCĂ” BUCUREȘTI

Prețul Lei 8.—

„CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE“

* = 8 lei numărul; celelalte 5 lei.

Seria A. „ȘTIINȚĂ PENTRU TOȚI“.

Nr.

1. **Cum era omul primitiv** de I. SIMIONESCU.*
2. **Viața omului primitiv** de I. SIMIONESCU.*
3. **Găzurile Naturale** de I. SIMIONESCU.*
4. **Albinele** de T. A. BĂDĂRĂU.
8. **Furnicile** de T. A. BĂDĂRĂU.
9. **Viața plantelor** de I. SIMIONESCU.*
- 10—11. **Pasteur** de C. MOTAȘ.
14. **Porumbelii mesageri** de V. SA-DOVEANU.
15. **Planeta Marte** de ION PAȘA.
16. **De la Omer la Einstein** de GENERAL SC. PANAITESCU.
17. **Cum vedem** de DR. I. GLĂVAN.
18. **Razele X.** de AL. CIȘMAN.
19. **Omul dela Cucuteni** de I. SIMIONESCU.
20. **Protozoarele** de I. LEPȘI.
21. **Fulgerul și trăsnetul** de C. G. BRĂDETEANU.
22. **Nebuloasele gazoase** de M. E. HEROVANU.
23. **Bacteriile folositoare** de I. POPU-CĂMPEANU.
24. **Scrisori cerești (Meteorite)** de I. SIMIONESCU.
25. **Din istoricul electricității** de STEL. C. IONESCU.
26. **Mercur și Venus** de C. NEGOIȚĂ.
27. **Reumatism și arterioscleroză** de DR. M. CĂHĂNESCU.
28. **Oameni de înflăcătură** de APOSTOL D. CULEA.
29. **Henri Ford** de ING. N. GANEA.
30. **Musca** de I. MUREȘANU.
32. **Cifrele** de G. M. LĂZĂRESCU.
33. **Animale de demult** de I. SIMIONESCU.
34. **Lămurirea potopului** de I. SIMIONESCU.
35. **Din viața oamenilor întreprinzători** de APOSTOL D. CULEA.

Nr.

36. **So țetatea nașunilor** de ARTUR GOR-VEI.
37. **Fica'ul și boalele lui** de DR. M. CĂHĂNESCU.
38. **Electrochimia și electroliza** de N. N. BOTEZ.
39. **Noțiuni de electricitate** de ING. CASETTI.
40. **M. Berthelot** de CAPIT. M. ZAPAN.
41. **Izvoare actuale de ener_ie** de E. SEVERIN.
42. **Goethe ca naturalist** de PROF. I. SIMIONESCU.
43. **Viața'n munți** de I. SIMIONESCU.*
44. **Principii de biologie** de I. SIMIONESCU.
- 45—46. **Fauna Mării Negre** de BĂCESCU M. și CĂRAUȘU S.*
47. **Vitaminele** de DR. N. GAVRILESCU.*
49. **Petrolul** de I. SIMIONESCU.*
50. **Șobolani și șoareci** de PROF. RADU VLĂDESCU.*
51. **Viața la Ecuator** de I. SIMIONESCU.*
52. **Viața la tropice** de I. SIMIONESCU.*
53. **E. Roux** de PROF. DR. G. MARINESCU.*
54. **Cutremurele** de I. SIMIONESCU.*
55. **Cum birue viața** de DR. VASILE ZAHARESCU.*
56. **Plante carnivore** de I. POPU-CĂMPEANU.*
58. **Newton** de O. ONICESCU.*
59. **Fiuturii de zi** de I. SIMIONESCU.*
60. **Fiuturii de noapte** de I. SIMIONESCU.*
61. **Glande cu secreție internă** de PROF. DR. C. PARHON.*
62. **Sarea** de PROF. I. SIMIONESCU.*
63. **Circulația materiei** de PROF. I. SIMIONESCU.*
64. **Paseri de apă** de C. S. ANTONESCU.*
65. **Flori de primăvară** de I. SIMIONESCU.*
66. **Din viața marilor fiziciani și chimiști** de C. ALLAC.*
67. **Descartes** de O. ONICESCU.*

Seria B. „SFATURI PENTRU GOSPODARI“.

Nr.

2. **Despre tovărășii** de PREOT. C. DRON.
3. **Despre scarlatină** de DR. I. GHEORGHIU.
7. **Morcovul și alte legumă** de P. ROZIADE.

Nr.

8. **Sifilisul** de DR. E. GHEORGHIU.
10. **Votul obșteșc** de A. GOROVEI.
14. **Pelagra** de PROF. V. BABEȘ.*
15. **Alegerea semințelor** de C. LACRIȚIANU.

SERIA C.

No. 67

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE
DIN LUMEA LARGĂ

NICCOLO MACHIAVELLI

ȘI

MACHIAVELISMUL

DE
BCU Cluj / Central University Library Cluj

VLADIMIR G. BOANTĂ

Doctor în Drept — Avocat

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

16775—937

222161

BCU Cluj / Central University Library Cluj

INTRODUCERE.

Niccolo Machiavelli pare a fi unul dintre acei mari năpăstuiți ai istoriei, asupra cărora sentința fără milă a unei prea aspre — dacă nu chiar nedrepte — judecăți a oamenilor, s'a abătut copleșitoare și năprasnică.

Nu știu, într'adevăr, dacă în întreaga istorie a cugefării omenești vor fi fost mulți aceia, cari să fi provocat în jurul lor atâtea discuțiuni și să fi fost contestați cu atâta vehemență, cum s'a întâmplat în cazul istoricește celebru al lui Niccolo Machiavelli.

Prilejul comemorării a 400 de ani dela moartea marelui Florentin, a fost folosit pentru a i se reedită o serie de calde pledoarii, cari nu pretindeau altceva, decât a face cunoscut pe huilul Machiavelli, în lumina strălucitoare a adevărului.

Căci cu adevărat se pare că o mare eroare s'a acreditat în privința conținutului și valorii operelor sale, astfel încât oamenilor vremii noastre le rămâne sarcina, ca în deplina obiectivitate a perspectivei istorice să facă dreptate năpăstuitului Machiavelli. Gânditorii au fost întotdeauna sub influența mediu-

lui și în special, în ceace-l privește, Machiavelli nu va putea fi înțeles, decât întrucât înțeles va fi însuși momentul istoric în care el a trăit.

Iată deci ni se pare că o scurtă privire îndărăt istorică se impune.

SCURTĂ PRIVIRE ISTORICĂ.

Se sfârșise Evul Mediu. După prăbușirea imperiului roman, năvălirile barbarilor au contribuit la desăvârșirea fărâmițării sale și pe ruinele vechii și splendidei lumi romane, contopirea popoarelor vechi și noi dusese la o nouă alcătuire.

Intr'un timp se păruse că steaua sa răsărise iarăși, atunci când *Carol Magnul* se încoronase în anul 800 la Roma, ca Împărat al unui nou și măreț imperiu ; această fu de scurtă durată și după ea veni o nouă fărâmițare politică.

În decursul secolelor X, XI și XII, Europa eră împărțită într'o pulbere de state. Decăzuse suveranitatea statală și odată cu ea însăși aútoritatea monarhică.

Feudele, Comunele și Corporațiile nu erau decât organizări locale, uneori foarte tari și în fapt cu destulă independență.

Deasupra acestei lumi fărâmițate, se ridicase puternic și respectat curentul creștinismului. Totul era dominat de religie : *artele* închină bisericilor și gloriei creștine mărește opere de arhitectură, de pictură și sculptură, *literetele* sunt în slujba aceleiași cauze, *știința* se desvoltă sub auspiciile mănăstirilor

și universităților creștine, iar ceace caracterizează cu deosebire acest suprem ascendent al bisericii romane este *dublarea idealurilor sale spirituale, cu acelea ale puterii temporale, tinzându-se în felul acesta la realizarea unui imperiu creștin universal.*

În decursul Evului Mediu, până prin secolul al XIII, religia a dominat puterea suveranilor și acțiunea statelor, cruciatele putând fi considerate ca războaie ale „*marelui popor creștin de pretutindeni*“.

În secolele XIII, XIV și XV se operează reconstituirea autorității și suveranității statale. Ee se face în persoana suveranului, prin două categorii de conflicte :

- *Lupta între suverani și organizațiile feudale și*
- *Lupta între state și biserica romană.*

Din conflictul dintre suverani și feudali se ajunge prin isbânda celor dintâi la o *mărire a puterii și prestigiului monarhic* (menționăm șe Carol IV, în Germania și pe Ludovic XI, în Franța), iar prin dezvoltarea prielnică a unor tendințe naturale se ajunge la *formarea statelor naționale.*

Războaiele nu mai sunt ale „*marelui popor creștin*“, ci sunt purtate între diferite popoare, devenind astfel războaie naționale.

Odată cu această schimbare, în ordinea politică, apar alte idei și alte doctrine de stat. Teoriile dreptului natural, ca anterior și superior dreptului pozitiv, sunt îngenunchiate înaintea autorității statale, absolutismul căpătând justificarea unui drept natural al suveranului: „*Voluntas principis legis*

habet vigorem“, voința suveranului are puterea legii.

Lupta între state și biserică este rezultatul conflictului în care vin statele naționale născându-se, cu tendința bisericii de a-și menține supremația asupra sfărâmăturilor statelor din trecut. Puterea papală e-însă-sdruncinată prin loviturile primite din partea lui *Frederic II* al Germaniei (sec. XIII) și *Filip cel frumos* al Franței (1479—1506). Biserica continuă a se opune unei „rațiuni de stat“ în afară de legile sale. În numele ei, Papii coboară în câmpurile de bătaie și întrebuițează — deopotrivă — crima și viclenia, pentru a apăra o cauză, care era însă departe de a fi aceea a lui *Christos*.

Laicizarea întâlnește favorul științelor și literelor, cari — datorită descoperirii imprimeriei — capătă, mai ales către sfârșitul sec. XV. — un mare avânt. Artele urmează aceeași tendință, iar arhitectura nu se mai rezumă la ridicarea de catedrale, ci construiește mărețe edificii civile. Așadar, Evul Mediu se încheie prin acest conflict între biserică și nouile state naționale.

MOMENTUL ISTORIC ȘI MIȘCAREA IDEILOR ÎN MIJLOCUL CĂ- RORA A APĂRUT GÂNDIREA LUI MACHIAVELLI.

Printre ruinele lumii vechi, cu greu au putut străbăta marele învățăminte ale clasicismului grec și roman. Câteva fraze din filosofia lui *Platon* putură ajunge grație lui *Boetius*, Sf. *Augustin* și lui

Pseudo Denis Areopagitul până la scolasticii Evului Mediu, cari păstrară însă un adevărat cult pentru *Aristoteles*. Filosofia politică a Evului Mediu nu reușește să se ridice până la o adevărată teorie a Statului și aceasta pentru că ea este toată în funcție de unica, de marea problemă, care a agitat întreg Evul Mediu: aceea a raporturilor dintre Biserică și Stat.

Caracteristica fundamentală a concepției politice a Evului Mediu este interpretarea referințelor politice cuprinse în Nou! Testament și în special în Epistola Sf. Pavel către Romani, sintetizată în cunoscutul principiu: „*Omnis potestas a deo*“, care legitimează puterea politică constituită.

În primele secole, raporturile dintre Biserică și Stat erau rămas/pentărămului acestei ilrecunoașteri a autorității statale, așa precum preconizase creștinismul primitiv. Ceeace este, însă, interesant după cum observă *Paul Janet* în ansamblul ideilor acestei perioade (sec. XI—XII) este că *Imperiul invocă dreptul divin, pentru a scăpa de vasalitatea către Biserică, pe când aceasta invoacă dreptul poporului, pentru a combate uzurpările și opresiunile absolutismului*. Pe când Imperiul se bazează după Justinianus pe dreptul cu caracter absolutist, filosofia dimpotrivă se bazează pe *Aristoteles* favoritul Evului Mediu, ale cărui principii sunt favorabile suveranității poporului. Și astfel, ideia drepturilor și libertății omului începe să licărească, spre a nu se mai stinge niciodată, până când va deveni văpaia marilor mișcări revoluționare, cari se împacă

în mod desăvârșit cu ideia unei împărății divine, având stăpânirea sa în ceruri, perfectă și superioară împărățiilor terestre, în mijlocul cărora este reprezentată prin Biserică.

Doctrinarul acestei împărății divine și al relațiilor ei cu împărățiile lumești — prin Biserică — este Sf. Augustin.

Cu timpul, împotriva statului absolutist se ridică două forțe:

— una care — devenită în curând foarte puternică — avea să revendice însuși Statul: *Biserica*;

— alta — sămânța aruncată în sufletul individului ca urmare a luptelor religioase și care avea să rodească mai târziu, reacționând deopotrivă în contra statului absolutist ca și în contra bisericii absolutiste: *Ideea libertății de conștiință*.

În secolul IX, raporturile dinte Stat și Biserică din armonioase, la început, deveniră ostile; Biserica nu mai recunoaște autoritatea statală, ci după prăbușirea lui Carol Magnul — își afirmă pretențiunea de a domina, singură, o monarhie universală.

Reflexele doctrinare ale acestui început de luptă nu au fost prea însemnate. Ele se reduc doar la „falsele decrete”, atribuite lui *Isidor de Sevilla*, care — în mod tendențios pune în gura părinților bisericii sentințe vizând supunerea principilor de către biserică. *Agobard*, Episcop al Lyonului, în „*De comparatione utriusque regiminis*” (Paris, 1606) și *Hincmar* în „*De potestate regia et pontificia*” repun iarăș pe tapet distincția între adevăratul suveran și tiran, chestiune existentă în polițica an-

tică, atinsă de Sf. Ioan Chrysostomul, neglijată de creștinism (care admite supunerea pură și simplă înaintea puterilor constituite) și care va fi reluată cu succes de către democrația modernă. Până în sec. XIII, conflictul se desfășoară sub o formă mult mai violentă (între Stat și Biserică), începând cu victoria Papii (reamintim astfel că la Canossa, în sec. XI, Henric IV al Germaniei a fost umilit de Papa Grigore VII). Toată filosofia politică se reduce la specularea argumentelor cu cari părțile beligerante se bombardează.

Sec. XIII, marele interregnum, secolul de aur al bisericii creștine, inima Evului Mediu, este secolul filosofiei scolastice.

În acest secol, care domină întreg Evul Mediu, strălucește figura lui Sf. *Thomas de Aquino*. Filosofia acestuia este „*acea mare și admirabilă sforțare a spiritului, ce tinde să asocieze cele două elemente atât de diferite, cari sunt filosofia umană și filosofia divină, Aristoteles și Creștinismul*”.

Pe câtă vreme scolasticii nu fac decât să suprapună *ideea*-legii eterne divine, umanismul e marea mișcare de idei, care așează pe om în centrul universului, stăpân al lui și creator al propriilor sale destine. E acea mișcare de generoasă întoarcere spre trecut, care—fără să aibă o filosofie proprie— a făcut—din cultul pentru antichitate—pedestalul de care avea nevoie noul spirit, ce tocmai trebuia să apară: acesta a fost spiritul *Renașterii*. De data aceasta ne aflăm în fața unei adevărate filosofii,

care se realizează—pe sine—în cultul anticilor, dar privind spre viitor.

Dacă în timpul Renașterii, adică în pragul cugețării moderne, se așază apariția lui Machiavelli sub auspiciile unui trecut de gândire politică, e necesar—acum—să-l încadrăm din punctul de vedere al personalității și operei sale, în mijlocul circumstanțelor istorice ale Italiei și ale principalelor state. În această vreme, momentul istoric e — în această privință — o mare și decisivă răspântie.

I T A L I A

Situația internă a Italiei se caracterizează, în această vreme, pe de o parte, printr'o mare sfâșiere politică între diversele alcătuirii cari o divizau, iar pe de altă parte, printr'o mare efervescență spirituală.

Dacă efectul celei dintâi avea să fie o întârziere cu câteva secole, în formarea statului național Italian, efectul celei de-a doua nu putea să fie—pentru întreaga omenire—decât un mare și binefăcător izvor de civilizație.

În sec. XV, Italia cunoaște un oarecare echilibru al celor 5 state adică : Statul Papal, Florența, Milano, Neapole și Veneția, care sunt în mare splendoare, dar sfârșitul sec. XV face din Italia teatrul invaziilor franceze și spaniole și victima unor neîncetate frământări lăuntrice.

Este evident, că în această situație, momentul istoric eră prielnic dezvoltării unui simț politic bine

pus de acord cu realitatea și a unui simț național ancorat de idealul unificării Italiei. Aceasta se explică de altfel și prin emanciparea ideologică individualistă, care ia avânt, întrucât individul își găsește — de astă dată — încurajat de biserică și de ideile umaniste o pozițiune cu totul alta în fața statului

Marile manevre politice, externe și interne, fac să cadă accentul vremii asupra preocupărilor de un asemenea ordin, cari sfârșesc toate eforturile contemporane de gândire socială, infiltrând în același timp odată cu viziunea puterii marilor state naționale deja alcătuite (Franța, Spania), o idee nouă care în curând avea să izbucnească. Italia slăbită din punct de vedere politic cuprinde însă sămânța unui curent de reînnoire: acela al mării Renașteri.

Într'un asemenea moment apare Niccolo Machiavelli.

VIAȚA LUI NICCOLO MACHIAVELLI.

Ne vom îndrepta atenția noastră asupra celor dăruite Italiei și nouă tuturor de geniul aceluia care a răscolit o întreagă gândire politică și a servit de model atâtor oameni de înaltă situație în state.

Niccolo Machiavelli s'a născut la 3 Mai 1469, în Florența.

El făcea parte dintr'o veche și onorabilă familie în mijlocul căreia a căpătat o educațiune extrem de îngrijită. La vârsta de 29 de ani, Machiavelli a

intrat în cariera publică, în calitate de cancelar secund al guvernului. Republica florentină eră atunci foarte ocupată cu pregătirea războiului împotriva Pisei și tânărul funcționar a avut mult de muncă pentru satisfacerea diferitelor cerințe ale administrației militare.

În Iulie 1499 îi fû încredințată o primă misiune la Ferli, pe lângă Caterina Sforza, femeie de o energie și de o îndemânare remarcabilă, lângă care el a putut să-și facă primele sale observațiuni politice. Fû apoi trimis sub zidurile Pisei, pe lângă comisarii florentini, însărcinați cu organizarea trupelor mercenare, (cari de altminterlea se revoltară, în urma cărui fapt Machiavelli fugi în Franța, la curtea lui Ludovic XII).

Mai târziu, în 1502, el negociază cu prea temutul Cezar Borgia și în această epocă s'au întipărit în concepția lui Machiavelli trăsăturile caracteristice ale lui „Il Principe“.

După moartea Papii Alexandru VI, Machiavelli fû trimis la Roma, pe lângă Condotierul Baglioni. Acolo Machiavelli asistă la ruina aceuia care un an mai înainte formase pentru el un obiect de adâncă admirație.

Misiunile lui Machiavelli în Franța, Mantua, Siena, pe lângă îndemânaticul Senior Pandolfo Petrucci, contribuie la desăvârșirea educației sale diplomatice. De aci înainte, activitatea lui Machiavelli e dintre cele mai rodnice. Munca sa birocratică e reprezentată prin mii de scrisori și intervențiuni, mai ales în administrația militară, căreia Machiavelli îi dădea

o deosebită însemnătate. Toată lumea, dela conducători și până la colegii de cancelarie, admira inteligența sa minunată, limpezimea sa de gândire, forța sa de pătrundere. Și când ne gândim că munca sa uriașă nu avea ca remunerație decât suma 100 de fiorini pe an! Vorbind despre această chestiune, scriitorul francez *Mortier* spunea: „*J'en peut dire, que l'avaricieuse République exploitait froidement l'un de ses meilleurs serviteurs,*„

Fără a avea vre-o avere personală, căsătorit cu Maria Corsini și părinte al mai multor copii, Machiavelli era constrâns să ducă viața cea mai modestă cu putință. Iată de ce, chemat fiind să discute cu Regi, Prinți, Papi, și cu cei mai mari miniștri ai lumii, Machiavelli se întreba mirat cum, fiind „fără bani și fără credit“, se bucura totuși de considerațiunea acestora!

Li plăcea forma democratică și avea o adevărată pasiune pentru istoria Romei, devenită mare și puternică sub instituțiile republicane.

„*Statele libere — spunea Machiavelli — sunt mai puternice, fiindcă întreaga lor activitate cooperează pentru binele comun și ele pot dura cu atât mai mult, cu cât puterea poate trece — din când în când — în mâini mai obișnuite cu împrejurările, în vreme ce despotismul — innăbușind orice libertate a popoarelor — e demn da ură.*“

Machiavelli, însă, era un republican realist. El era împotriva unei republici pacifiste, căci desconsidera soluțiile mijlocii și confuze. Din studiul anticilor și din experiența prezentului, Machiavelli și-a

dat bine seama de greșala și pericolele pe cari le reprezentau mercenarii și a început să se gândească la înființarea unei armate naționale. Aci — însă — a întâlnit opoziția democrației. Cu toate acestea, Machiavelli nu s'a descurajat și în tot cursul anului 1510 el se ocupă de armată, de recrutare, inspectează fortărețe.

Profund văzător, el simția cum, treptat-treptat, pe albastrul cerului Toscanei se grămădiau nouri plumburii și cu durere prevedea pentru Patria sa o nenorocire, pe care Gonfalonierul Pietro Soderini și magistrații orașului n'o bănuiseră nicio dată.

Când, în 1512, cu toată victoria dela Ravena, Francezii fură alungați din Italia și florentinii, aliații lor, se aflară într'o situație extrem de critică, armata națională, organizată de Machiavelli, fu trimeasă împotriva trupelor spaniole, dar lipsa ei de experiență îi causă o înfrângere și orașul Prato fu jefuit de trupele dușmane. Gonfalonierul Pietro Soderini demisionă, iar Liga readuse pe Mediciși la putere. Machiavelli fu acuzat de a fi luat parte într'o conspirație, fu încarcerat, bătut și deabia târziu în urmă liberat. Aproape în mizerie, cu numeroasa-i familie, Machiavelli se retrase la San Casciano, lângă Florența. Și curios! celebritatea lui Machiavelli se datorește tocmai disgrației sale politice, căci din retragere a răsărit „Il Principe“!

În toată această epocă, Machiavelli păstrează un strâns contact cu amicul său Francesco Vettori — ambasador la Roma — căruia, mulțumită spiritului

său pătrunzător, îi dă fără încetare strălucite sfaturi diplomatice.

Din când în când, în cursul anului 1516, Machiavelli venia la Florența în așa numitele Ortelarii, unde elita tinerilor intelectuali ca Buodelmonti, Rucellai, Alamanii, Giacomo Nardi asculta cu înfrigurare cuvintele înțelepte ale lui Machiavelli, despre istoria romană și arta războiului.

În 1520, Machiavelli obține prin prietenii săi permisiunea, din partea familiei de Medici, de a scrie istoria Florenței și aceasta îi procură oarecare mijloace noi de trai. Când ea fu terminată, în 1525, el reprezintă la prietenul său istoricul Guicardini celebra sa comedie „La Mandragore“, care — scrisă încă din 1512 — fusese pentru prima dată reprezentată la Florența și apoi, în 1520, la Roma în fața Papii Leon X.

În Mai 1527, după răsturnarea Medicișilor și reinstaurarea republicii, Machiavelli fu numit Gonfalonier la Florența, împreună cu Niccolo Capponi. În aceste momente el ar fi putut aduce mari foloase republicii, dar lipsa sa de avere și răutatea democrației, care-l acuza de a fi căutat să se bucure de favoarea familiei de Medici, îi produsese un rău imens. Decepția sa fu atât de crudă, încât după câteva zile el căzu grav bolnav. *La 22 Iunie 1527, în vârstă de 58 de ani, se stinse într'o cumplită mizerie omul a cărui inteligență atinsese culmi nebănuite.*

OPERELE LUI NICCOLO MACHIAVELLI

Operele lui Niccolo Machiavelli pot fi împărțite în 4 categorii: 1) politice, 2) militare, 3) istorice și 4) literare.

Cităm astfel, respectând categorisirea de mai sus: *Il Principe* (Roma, 1532), *Arta războiului* (Florența, 1531), *Discorso sopra la prima decă di Tito Livio* (Roma, 1531), *Istoria Florenței* (Florența, 1525) și comedia *La Mandragore* (Florența, 1512). Cele mai însemnate dintre ele, însă, cărora Machiavelli le datorește — cu prețul multor suferințe — totuși celebritatea sa, sunt „*Discorso sopra la prima decă di Tito Livio*“ și mai cu seamă „*Il Principe*“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANALIZA MACHIAVELISMULUI.

O primă observațiune, de natură generală, pe care o putem face, cu prilejul tendinței de analizare a machiavelismului este că Niccolo Machiavelli a fost rău înțeles. Deaceia mai bine de două secole, Machiavelli a fost privit cu oroare. Protestanții îl criticară din punct de vedere religios, Catolicii l-au pus la index, jeshiții îi arseră efigia după un ritual bine cunoscut. Doar secolul XVIII i-a dat în parte o atenție mai obiectivă. Și cu toate acestea, până astăzi chiar, machiavelismul ne repugnă și iată pentru cari motive:

— Structura noastră sufletească refuză să admită profesarea unei doctrine, care prevede mijloace feroce

și neoneste, pentru atingerea unui scop de dominațiune ;

— Convingerile noastre politice sunt adversare unei concepții, ce crează un stat prea puternic, în detrimentul individului, care rămâne prea slab.

Totuși, pentru ca o nouă filosofie aptă epocii moderne, să poată apărea, eră neapărat nevoie să fie mai întâi transformată gândirea Evului Mediu, tocmai în ceea ce avea ea mai caracteristic. *Ori, această operă o îndeplinește Machiavelli.* Datorită lui Machiavelli, sistemul politic se liberează de amestecurile — prea pronunțate — de până atunci: *morala și religia.*

În numele moralei, autoritatea religioasă reclamă, în concepția Evului Mediu, supremația politică și numai cu prețul independenței politice de morală și de religie, se putea făuri o nouă filosofie.

Fatal însă, o asemenea doctrină, care tinde să realizeze această tranziție prin eforturile de a marca deosebirea ei față de trecut, își ia răspunderea unei exagerări. Noua doctrină nu numai că nu rămâne subjugată religiei și moralei, dar dimpotrivă se și dușmănește cu ele. E banala aplicare a veșnicilor legi a contrastelor, ce se regăsesc în pragul fiecărei schimbări de orientare spirituală.

Politica însă, redusă la propriul său domeniu nu poate fi o serie de principii prea abstracte. Machiavelli în scrierea sa „Il Principe“, profesează cu multă predilecție anecdota istorică, dar nu e mai puțin adevărat că *știința politică*, în căutarea unui domeniu cu totul propriu și în contrast — chiar —

cu sociologia și religia, se reduce la *arta de a guvernă pentru a domină și a domină pentru a privă de libertate*.

Totuși, religia rămâne în sistemul lui Machiavelli un element destul de considerat, dar nu pentru valoarea ei intrinsecă, ci pentru utilitatea pe care ea o prezintă ca mijloc de stăpânire: *un -popor religios e mult mai lesne de guvernat!*

IDEOLOGIA MORALĂ A MACHIAVELLISMULUI

În doctrina lui Machiavelli trebuie să distingem deoparte morala lui, de altă parte politica. Deși e adevărat că sistemul lui politic ne interesează în primul rând, este totuși neapărat necesar să începem cu cercetarea ideologiei sale morale. S'ar părea, însă, că această tentativă e zadarnică, de vreme ce mulți comentatori, ca de ex. *Paul Janet*, susțin că „*sa morale consiste à n'en point avoir*“.

Realitatea este că dacă Machiavelli a rupt-o cu morala e pentru că el și-a construit una nouă!

Ceeace trebuie relevat e că Machiavelli nu e determinist, deși subordonează soartei faptele și rațiunii voința fiind în această privință un urmaș al unei întregi evoluții, dela Aristoteles și Stoici, la Dante și Scolastici.

El e voluntarist, pentru că — fără să o nege — limitează soarta cu un punct de plecare, care e absolut și anume *ocazia* — și cu un punct final, de data

aceasta relativ — și care e *fapta*. Deci ocazia e germinată de voință, aceasta urmărind în mod rațional fapta, ca sfârșit care conturează definitiv activitatea omului, sub auspiciile soartei lui. *Este vorba, deci de o voință realizatoare și de aceea putem spune că Machiavelli e voluntarist.*

Virtutea, după Machiavelli, constituie și ea o trăsătură care îi este originală. *Ea este ceea ce am putea numi, liber'ate umană în plină acțiune.* Evident o activitate realizatoare. Dar cum se ajunge la acest rezultat? *Virtutea cea mare fiind aptitudinea de a înțelege o situație de fapt și de a voi o nouă situațiune — mai bună — obținută prin modificarea celei existente, ceea ce este esențial nu e numai a-ți fixa și a voi scopul, ci a-ți alege și a voi mijloacele.*

Condiția esențială fiind acțiunea realizatoare, morala lui Machiavelli — din acest punct de vedere — e dinamică, externă și activă. Ea nu se interesează de mijloace, din punctul lor propriu de vedere, ci numai din punctul de vedere al utilității pe care ele îl pot avea, în raport cu atingerea scopului propus.

Acest energetism și utilitarism, această acțiune virtuoasă în sens egoist, constituie originalitatea lui Machiavelli. Morala curentă apreciază acțiunile după onestitatea mijloacelor întrebuințate. *După Machiavelli, o acțiune morală e bună, e onestă și justă, atunci când e în stare să deservească binele comun, cu alte cuvinte utilitarismul lui Machiavelli se ridică deasupra intereselor individuale și are în*

vedere numai binele Patriei. Singurul interes, singurul bine, care poate să ceară subordonarea tuturor celorlalte activități, este interesul și binele comun.

Dar există pentru Machiavelli conștiință morală în oameni? În această privință el este destul de pesimist. Oamenii i se par prin natura lor răi și foarte egoiști, nu imorali ci amoralii. Numai instinctul de conservare și virtutea (de care se vorbea mai înainte) sunt susceptibile de a-i corecta, îndemnându-i să se asocieze și făcându-i sociabili, din nesociabili ce erau. Așa se explică faptul că societatea politică nu e alta — după Machiavelli — decât contopirea unor virtuți individuale, într'o virtute colectivă. Această virtute colectivă e proprie Statului, indivizii împreună cu el — prin legi și prin ambiante, — conștiința morală pe care — prin natură — nu o aveau.

Toată morala lui Machiavelli se concentrează în jurul ideii de Patrie, viața individuală însăși nefiind decât o funcție în slujba Națiunii. Viața individului e realizarea misiunii lui pentru Patrie. Deacea patrioții au în cel mai mare grad conștiința morală și deacea politica se confundă cu morala.

Reținând, prin urmare, această concepție morală după care toate scopurile trebuie să fie în legătură cu binele Patriei și toate mijloacele, cari urmăresc binele comun, trebuie să fie perfect îndreptățite putem ușor să schișăm *teoria politică* a lui Machiavelli.

POLITICA LUI NICCOLO MACHIAVELLI

Statul este ca și un individ, cu un organism și cu virtute proprie. E un organism fiindcă se naște, trăește și moare; are o virtute proprie fiindcă tinde la atingerea scopurilor colective pentru cari există și deaceia el este un corp mixt.

În concepția lui Machiavelli, Statul tinde spre Nație în sensul care eră tocmai al năzuințelor politice din Italia vremii, de a deveni adică stat național. Dar dacă Statul e expresia juridică și politică a Nației, Patria este națiunea supremă care reprezintă expresia morală a colectivității.

În fond se pare că Machiavelli e republican, e sigur—însă—că e democrat. Dar nu se poate contesta că recomandă monarhia. Rațiunea e ușor de găsit: dacă republica e forma ideală a democrației, ea nu e posibilă decât la popoarele cu o conștiință morală foarte dezvoltată. Monarhia însă, în practică, îi este mult superioară și însuși Machiavelli recunoaște, că monarhia în care monarhul e arbitru, e cel mai bun mijloc pentru a realiza mai ușor un stat național.

NAȚIONALISMUL LUI MACHIAVELLI

E prea cunoscut faptul că unitatea Italiei, ca stat național, eră preocuparea de căpetenie a lui Machiavelli. Privită, deci, ca organism și ca voință

realizând scopuri colective, viața statelor e o continuă și dărză luptă pentru existență. „*Statele cari nu merg înainte, merg — cu siguranță — înapoi*“ spunea Machiavelli, căci viața statelor trebuie să fie o continuă expansiune în toate domeniile. Decadența statelor poate să vină din corupție, sectarism, îmbogățire, dintr'o falsificare a credinței religioase, din lipsă de patriotism. Legile ne mai fiind respectate, sau organizarea statului fiind defectuoasă, ambiția necesară conștiinței patriotice dispare și aceasta duce la moartea statului. El se distruge în clipa în care interesele particulare vor înlocui conștiința morală a binelui comun, care constituie unica forță de coesiune a statului.

In pragul desființării, statul se poate — însă — reinvi, revenind la conștiința morală și această revenire poate fi determinată sau de o prudență politică sau de politicalismul extern al peirii statului. In asemenea caz, salvarea statului — în vreme de criză — nu poate veni decât din partea unui om virtuos, adică din partea unui patriot, care — în forma dictaturii necesară vremelnic — să infuzeze virtutea sa individuală tuturor celor din jurul lui, pentru a întemeia o virtute colectivă. Prin urmare, idealul pentru a forma din nou un stat, sau pentru a-l salva, nu poate fi decât apariția unui *Principe*, care să fie omul cel mai moral, adică să trăiască numai pentru binele comun. *In numele acestei morale a Patriei și în numele lui, el are dreptul să întrebuințeze orice mijloc.*

Deci, concepția de Stat și de Suveran la Ma-

chiavelli sunt în funcție de morala Patriei, așa cum o concepe el.

O idee originală și caracteristică este — deci — și aceasta, că oamenii fiind prea corupți nu se pot salva prin ei înșiși și că e, deci, neapărată nevoie de un stăpân, care — cu mână de fier — să salveze poporul, chiar împotriva voinței acestuia. Cele două viții pe cari Machiavelli le autoriză, cu acest prilej, recomandându-le a fi întrebuințate, ca folositoare, pentru salvarea statului sunt: *cru-zimea și reaua credință*.

În „Discorso sopra la prima decà di Tito Livio“, Machiavelli exprimă, în afară de aceste idei, principiul însuși al machiavelismului: *scopul scuză mijloacele*. Este — însă — de observat, că mijloacele crude și neonestе, Machiavelli nu le recomandă decât „in extremis“.

Din aceste principii și din faptul că el le aplică atât tiranilor cât și Papilor, rezultă că machiavellismul e — deopotrivă — politica monarhiei corupte, ca și aceea a democrației sângeroase, afirmațiunea lui Paul Janet că „terrorismul nu e decât o formă a machiavelismului“, fiind — din acest punct de vedere — deosebit de judicioasă.

O observațiune generală, cu privire la politica lui Machiavelli, e că chiar atunci când se ocupă de chestiuni teoretice, el privește lucrurile din punctul de vedere al faptelor. Principiile abstracte sunt mai puțin cultivate, în operele sale, el excelând — dimpotrivă — în probleme de politică practică și de psihologie politică.

Machiavelli s'a ocupat și a descris, din acest punct de vedere, numai două feluri de guvernământ : 1) Republica și 2) Tirania, deși a cunoscut și forme mai complexe, având prilejul să se pronunțe de ex. în favoarea parlamentului.

Plin de contraste, cel puțin în forma pe care o dă gândirii, Machiavelli manifestă o adevărată pasiune pentru libertate, în favoarea căreia găsește accentele cele mai eloquente, extrăgându-și argumentele tot din expunerea faptelor și nu dintr'o deprindere speculativă, pe care n'o avea.

Intre cele două opere fundamentale ale sale, s'a încercat să se creeze un desacord. S'a și spus că Machiavelli a fost mult mai sincer în „Discursuri“ decât în „Il Principe“, pe care l'a scris — se știe — într'un scop care-i răpăia obiectivitatea.

OBSECPVAȚIUNI GENERALE ȘI CONCLUZIUNI.

Vorbind despre criticele aduse lui Machiavelli, trebuie să menționăm că au existat trei faze în evoluția lor. *Mai întâi* Machiavelli a fost judecat de gânditori de sectă și de breaslă sau de inamici. *Mai târziu*, Machiavelli a găsit justificatori cari i-au căutat explicare și judecători cari — apreciind frumusețea unora din paginile sale și puterea geniului său — criticau totuși fondul ideilor și — *în fine o a treia epocă* aduce — în bibliografia studiilor despre Machiavelli — opinii cari, desbărate de prejudecăți și interese, în plin curaj al obiectivității, înțeleg și

recunoască lui Machiavelli o serie întregă de merite, chiar din punctul lui de vedere.

E—credem—interesant de amintit un celebru autor *Francois Laurent*, fost profesor la Universitatea din Gand, care în „*Histoire du Droit des Gens et des relations internationales*“ (Tome X-e, cu titlul „*Les Nationalités*“) constată (la pag. 313): „*Il n'y a pas, dans le monde politique, de reputations plus odieuses que celles de Machiavelli. A entendre ses nombreux détracteurs, il aurait inventé le mensonge, la perfidie, la froide cruauté; on dirait qu'avant lui il n'y a pas eu de traîtres, pas d'ambitieux sans conscience, de tyrans cruels; l'on dirait que tout ce qui s'est fait de mal, dans les relations des peuples, précède du „Prince“ comme l'effet de la cause*“¹⁾); University Library Cluj

Acest autor recunoaște însă, mai departe, la pag. 317: „*On voit que la doctrine de Machiavelli n'est pas celle du crime pour le crime*“. (Se vede că doctrina lui M. nu e aceea a crimei pentru crimă) și mai departe „*Ses accents ne sont pas ceux d'un fourbe, c'est le cris d'un ardent patriote. Le patriotisme de Machiavelli a la gran-*

¹⁾ «Nu se găsește, în lumea politică, mai urâtă reputație de cât cea a lui M. Dacă ar fi să ascuți de cei care-l defaimă, el ar fi născocit minciuna, viclenia, cruzimea; s'ar crede că înainta lui n'au existat nici trădători, nici ambițioși fără conștiință, nici tirani cruzi; s'ar spune că tot ce s'a săvârșit rău, în relațiunile dintre popoare, purcede din «Principe», ca efectul din cauză».

deur du patriotisme antique“. (Accentele sale nu sunt ale unui șiret, ci ale unui înfocat patriot. Patriotismul lui M. cuprinde măreția patriotismului antic).

Dar greșelile lui Machiavelli s'au exagerat tocmai pentru că s'a crezut prea mult în virtuțile a două instituții, cari — în realitate — în acea vreme, nu erau deloc cu mult mai presus de operele încriminate. Într'adevăr, nici organizația bisericii creștine, nici instituția cavalerismului — cele două fenomene sociale de precumpănitoare importanță ale timpului lui Machiavelli — nu constituiau decât mediul cel mai potrivit pentru aplicarea unei doctrine ce vin alătura de morala obișnuită și ordinea activității normale. Ba mai mult decât atât, câți n'au fost aceia cari — mărturisind sau nu — au fost adepții lui Machiavelli, în politică pe care au dus-o în statele lor, politică pe care judecata istorică a consacrat-o ca valoroasă !

I N C H E E R E.

Cu toate greșelile sale, pe cari le pot — în parte — explică împrejurările istorice în mijlocul cărora Machiaveili a trăit, cugetarea politică a lui Machiavelli se poate considera — cu folos — și din punctul de vedere al stadiului actual al științei Dreptului. E cert, în primul rând, că lui i se datorește cea dintâi filosofare, asupra unei instituțiuni juridice, pe care tehnica limbajului de mai târziu a denumit-o *dreptul de necesitate*.

Machiavelli a enunțat, că — deasupra oricăror alte preocupări — ceace trebuie să capete preponderență e interesul superior al Statului: „*Salus Reipublicae suprema lex esto*“. Iată, de pildă, ce spune el în „Discorso sopra la prima decă di Tito Livio“ (C. III, Cap. IV): „*Apărarea Patriei — indiferent de mijloacele întrebuintate — este întotdeauna necesară, Când e vorba de a fi salvată Patria, nici-o considerațiune nu se poate opri: dreptate sau nedreptate, umanitate sau cruzime, umilință sau glorie, — esențiulul, care trebuie să predomine totul, este de a-i asigura Patriei — salvarea și libertatea.*“

Se știe că deși o preocupare esențială e realizarea justiției ei, totuși împrejurările de criză sunt

în stare cu prețul salvărdării siguranței amenințate a statului să acopere cu ratificare injustă, dar nu mai puțin juridică, fapte care în vremuri normale au cu siguranță o altă greutate în balanța aprecierelor. Ni se pare că, în această privință, Machiavelli este un precursor; cert este — însă — că, astăzi chiar, el rămâne marele maestru al unor asemenea principii. În vremea noastră, urmând progresul doctrinei, jurisprudența a admis asemenea stări de necesitate, cari — putându-și împrumuta fizionomia juridică dela un principiu de Drept — își legitimează existența numai prin ele înșile. Nu trebuie însă să exagerăm și să credem că — abstracție făcând de toate cele câștigate în progresul acestei idei — n'ar rămâne mai puțin reprobabilă adoptarea unor mijloace crude și frauduloase, ca acelea propuse de Machiavelli, fie ele legitimate chiar de ideea acestui magic „salus reipublicae“!

Teoria lui Machiavelli, însă, a fost fecundă din Punct de vedere al științei juridice, pentru că *ridicând faptul la rangul unei situații de Drept (ceea ce, în definitiv, constituie esența machiavelismului)*, autorul acestui sistem se așază într'o poziție originală față de problemele Dreptului, atâtea câte puteau să se fi născut, până atunci și rezolva, în felul lui, quasi — anticipat, o controversă care s'a pus după aceea și nu s'a soluționat — satisfăcător — nici până astăzi. E vorba de celebra discuție dintre *școala dreptului natural și școala istorică*, dintre partizanii Dreptului *ca produs al rațiunii* și adepții

acestei științe *ca produs al istoricității nemodificabile a faptelor.*

Machiavelli rezolvă dificultatea, inspirat, par'că, de o concepție de filosofie a istoriei, pe care el n'o mărturisește nicăeri, ca atare, dar care nu poate fi alta decât ideea primatului faptelor, cari se impun omului, un fel de „nu vremurile sunt sub cârma omului, ci bietul om sub cârma vremurilor“ a cronicarului !

În cadrul său de activitate, par'că tot ce a scris Machiavelli nu a fost destinat decât pentru a fi motivul unei greșite înțelegeri și pretextul unei compleșitoare desaprobări, pe care a avut-o de suportat. Vremea însă schimbă perspectiva faptelor istoriei și trăsăturile caracteristice ale personalității oamenilor din repertoriul ei.

Comemorarea lui Machiavelii a fost prilejul de a i se recunoaște o serie întregă de merite. Evident, el nu poate fi acceptat în întregime, dar ceeace trece de marginile interesului local și momentan al țării și al vremii, în care opera sa a apărut și ceeace nu pătrunde în sfera celor oprite de regulile moralei și blamate de probitatea publică, poate constitui și astăzi o lecție magistrală.

CUPRINSUL

	<u>Pagina</u>
Introducere	3
Scurtă privire istorică	5
Momentul istoric și mișcarea ideilor în mijlocul că- rora a apărut gândirea lui Machiavelli	7
Italia	11
Viața lui Niccolo Machiavelli	12
Operele lui Niccolo Machiavelli	17
Analiza Machiavelismului	17
Ideologia morală a Machiavelismului	19
Politica lui Niccolo Machiavelli	22
Naționalismul lui Machiavelli	22
Observațiuni generale și concluziuni	25
Incheiere	28

„CUNOȘTINTE FOLOSITOARE“

Nr.

45. **Olarul Savant** de I. SIMIONESCU.*
46. **Întro mănăstire din Himalaya** de MIRCEA ELIADE.*
47. **Dănilă Apostol** de N. P. SMOCHINĂ.*
48. **Govora și Călmănești** de I. SIMIONESCU.*
49. **Sgările norii New-Yorkului** de PETRU COMARNESCU.*
50. **Nicolae Bălcescu** de V. SASSU.*
51. **Țara visur. Ior împietrite** (EGIPTUL) de MIRCEA H. ROVANU.*
52. **Gh. I. Donici** de GEN. R. R. ROSETTI.*
53. **A. Odobescu** de AL. TZIGARA-SAMURÇAȘ.*
54. **Banatul** de PROF. D. IZVERNICEANU.*
55. **Țara Zarandului** de G. CAMBER.*

Nr.

56. **Iordache Goleșcu** de N. BĂNESCU.*
57. **București** de V. MIHĂILESCU.*
58. **Turismul de Aurel Pițu**.*
59. **Abisinia** de I. SIMIONESCU.*
60. **Polonia** de I. SIMIONESCU.*
61. **Date istorice și culturale din România** de CRONICAR.*
62. **Carmen-Sylva** (E. EKIRGHIOI) de DR. COCA ODESEANU.*
63. **Gh. Coșbuc** de V. M. SASSU.*
64. **A. Philippide** de I. IORDAN.*
65. **N. Gane** de A. GOROVEI.*
66. **Lecturi geografice.—Asia** de I. SIMIONESCU.*
67. **N. Machiavelli** de VL. BOANTĂ.*
68. **Gh. Lazăr** de PAUL PAPADOPOI.*

Seria D. „ȘTIINȚĂ APLICATĂ“

Nr.

1. **Fabricarea săpunului** de A. SCHORR.
2. **Motorul Diesel** de ING. CASSETTI.*
3. **Industria Parfumului** de E. SEVERIN.
- 4—5. **Aerul lichid** de IULIE MATEI.
6. **Industria Azotului** de L. CATON.
- 7—9. **Locomotiva** de ING. CASSETTI.*
10. **Aeroplanul** de DR. V. ANASTASIU.
11. **Baloane și dirijabile** de C. MIHĂILESCU.
12. **Betonul Armat** de ING. N. GANEA.
13. **Gări și trenuri** de G. ȘIADBEI.
16. **Țiparul** de VASILE ROMANESCU.
17. **Ce se scoate din cărbuni** de C. V. GHEORGHIU.
18. **Industria materiilor colorante** de G. A. FLOREA.
19. **Fotografia** de CĂP. DR. M. ZAPAN.

Nr.

20. **Industria zahărului** de G. I. BABOIANU.
21. **Șase montaje de radio** de CĂP. DR. M. ZAPAN.
22. **Cinema'ografia** de CĂP. M. ZAPAN.
23. **Automobilul de capăt de aviație** de M. PANTAZI.
24. **Fabricarea sticlei** de G. A. FLOREA.
25. **Gazele otrăvitoare** de CĂP. DR. M. ZAPAN.*
26. **Împănarea păsărilor** de N. C. PĂNĂSCU.*
27. **Legatul cârșilor** de I. CARAMALĂU.*
28. **Innotul** de P. EPUREANU.*
29. **Scoaterea petelor** de VICTORIA A. VELCULESCU.*
30. **Cum navigă corăbii** de SPARDECK.*
31. **Pianorul** de ING. G. LIPOVAN.*

RĂSPÂNDIȚI

„CUNOȘTINTE FOLOSITOARE“

E cea mai trebuitoare bibliotecă. Unică prin varietatea cuprinsului, prin ieftinătate, este la îndemâna oricui. S'a dovedit o adevărată enciclopedie. Aduce foloase specialistului, dându-i noțiuni clare din alte domenii; procură cunoștințe folositoare celui care nu se restrânge numai la cartea de școală. Biblioteca se adresează tuturor, la ori ce vârstă, căci e instructivă, educativă și practică.